

Porównanie cech przestrzeni turystycznej i przestrzeni sanktuaryjnej

Comparison of definition of tourist and sanctuary sacred space

Justyna Liro

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
e-mail: justyna.liro@uj.edu.pl

Abstrakt: Przestrzeń geograficzna może pełnić zróżnicowane funkcje, m.in. poprzez wykorzystanie jej poszczególnych elementów i zagospodarowanie jej przez człowieka w określony sposób. Przestrzeń turystyczna stanowi fragment przestrzeni geograficznej, w której występuje ruch turystyczny. Przestrzeń sanktuarium, tzw. strefa sakralna, jest natomiast obszarem powiązonym funkcjonalnie i skoncentrowanym wokół głównego obiektu sakralnego, w którym występuje ruch pielgrzymkowy. Dodatkowym czynnikiem delimitującym, obok ruchu pielgrzymkowego, jest zagospodarowanie i infrastruktura tej przestrzeni, służąca osobom odwiedzającym. W obu typach przestrzeni dany obszar wyróżniają występowanie ruchu turystycznego lub pielgrzymkowego i określony typ infrastruktury. Celem artykułu było omówienie definicji *przestrzeni turystycznej* i *przestrzeni sanktuaryjnej* oraz porównanie ich cech. Porównanie obu przestrzeni rozpatrywane jest wyłącznie w aspekcie ich organizacji i funkcjonowania.

Słowa kluczowe: przestrzeń turystyczna, sanktuarium, strefa sakralna, ruch turystyczny, ruch pielgrzymkowy

Abstract: Tourist space is a part of geographical space in which tourist phenomena occur. The presence of infrastructure and its development serving visitors is an additional delimiting

factor. The space of a sanctuary, the so-called sacred space, is an area functionally related to and centred around the main sacred object in which pilgrimage traffic occurs. Apart from pilgrimage traffic, another delimiting factor is the development and infrastructure serving pilgrims. In both types of space, it is the tourist and pilgrimage traffic, as well as the infrastructure serving visitors, that distinguish the area from space. Tourism is a delimiting factor in both types of space. The paper is aimed at discussing the definition of tourist and religious space on the example of sacred space of sanctuaries. In addition, differences and similarities between tourist space and sanctuary space were analysed.

Keywords: tourist space, religious space, sanctuary, sacred space, tourist traffic, pilgrimage traffic

Definicja przestrzeni turystycznej

Jako przestrzeń turystyczną w literaturze przedmiotu rozumie się część przestrzeni geograficznej, w której zachodzą zjawiska turystyczne (Włodarczyk 2009). Definicja ta okazuje się najbardziej uniwersalnym i często stosowanym określeniem. Warunkiem koniecznym i wystarczającym jest występujący w jej obszarze ruch turystyczny, niezależnie od jego wielkości i charakteru (Włodarczyk 2011). Innym warunkiem jest występowanie zagospodarowania turystycznego, którego wielkość i charakter pozwalają określić typ przestrzeni turystycznej (Włodarczyk 2009). W skład takiego obszaru wchodzi wszystkie elementy przestrzeni geograficznej, tj. fizycznogeograficzne, społeczne, kulturowe i gospodarcze, w tym również infrastruktura turystyczna (Warszyńska i Jackowski 1978, Włodarczyk 2011). B. Włodarczyk (2011) podkreśla, że jedynym obiektywnym atrybutem tej przestrzeni jest człowiek podejmujący aktywność turystyczną. Powodem powstania i rozwoju przestrzeni turystycznej według definicji S. Liszewskiego (1995) są motywy wypoczynkowe, chęć poznania i doznania przeżyć przez człowieka. Zatem głównym motorem przekształceń dokonujących się w przestrzeni geograficznej w celach turystycznych jest człowiek i jego motywy.

W przestrzeni turystycznej można następnie wyróżnić elementy pierwotne decydujące o wartości obszaru dla celów turystycznych (tzw. walory turystyczne) oraz wtórne, pomagające realizować te cele, m.in. infrastrukturę techniczną i organizacyjną (Kurek 2007). Zarówno walory turystyczne, jak i wspomniana infrastruktura, służąca zaspokojeniu potrzeb turystów, składają się na atrakcyjność turystyczną (Warszyńska 1999). Biorąc z kolei pod uwagę kryterium funkcjonalności obszaru,

przestrzeń turystyczną można opisać jako funkcjonalnie wyróżniającą się część (podprzestrzeń) przestrzeni geograficznej (środowiska naturalnego, gospodarczego i społecznego człowieka). Przemiany w jej strukturze i organizacji zachodzą w wyniku różnych procesów. Zauważyć można, że rozwój przestrzeni turystycznej jest związany z ruchem turystycznym, a struktura funkcjonalna i organizacyjna tej przestrzeni zmienia się adekwatnie do realizowanych celów turystycznych. W ujęciu funkcjonalnym przestrzeń turystyczną określa się jako wytwór człowieka, użytkującego do celów turystycznych środowisko geograficzne i społeczne (Liszewski 1995, za: Kurek 2007).

Można wyróżnić trzy rodzaje przestrzeni turystycznej (Liszewski 1995, za: Kurek 2007):

- realną – odnoszącą się do przestrzeni zagospodarowanej przez infrastrukturę hotelową, gastronomiczną i towarzyszącą,
- funkcjonalną – ujmującą aktywność turystyczną człowieka w przestrzeni geograficznej,
- percepcyjną – nawiązującą do indywidualnych i grupowych wyobrażeń realnej przestrzeni turystycznej.

Wyróżnia się również następujące cechy przestrzeni turystycznej:

- brak stabilności spowodowany dynamizmem zjawisk turystycznych,
- różnorodność,
- nieciągłość, jako że tworzy ją zbiór elementów powiązanych funkcjonalnie, ale rozproszonych.

Przestrzeń turystyczna jest zatem pojęciem nadrzędnym, obejmującym wszystkie przejawy turystyki na danym obszarze (Kurek 2007). Zachodzą w niej liczne i zróżnicowane procesy. Do przestrzeni turystycznej nawiązują też inne koncepcje, m.in. dotyczące funkcji turystycznej, model dyfuzji innowacji i behawioralne modele percepcji przestrzeni turystycznej (Kurek 2007).

Definicja przestrzeni sanktuaryjnej

Przestrzeń religijna jest określana jako fragment przestrzeni geograficznej, w której zachodzą relacje pomiędzy człowiekiem a sacrum. Jako czynnik delimitujący przestrzeń religijną wymienia się obecność wiernych w tym obszarze

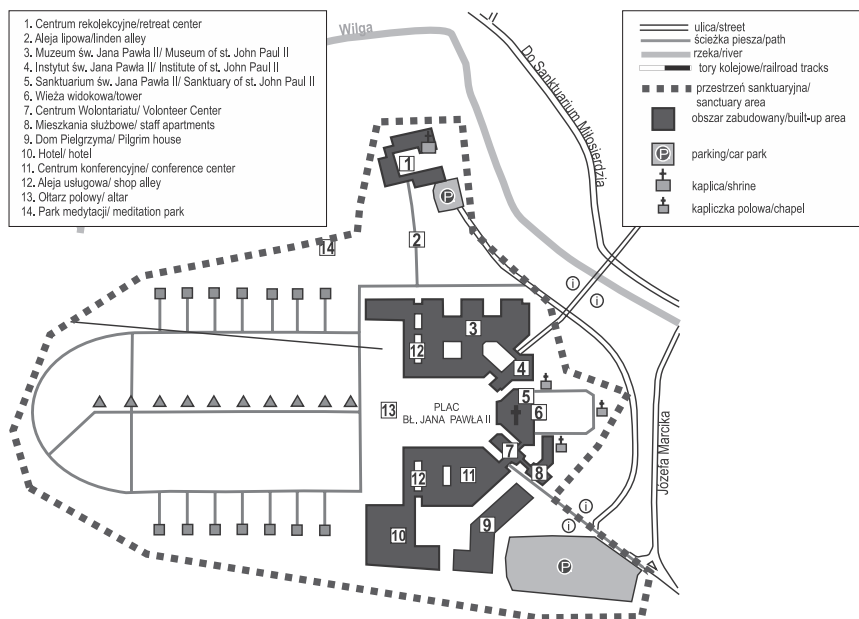
(Bilska-Wodecka 2012). W przestrzeni tej można wyróżnić elementy przestrzeni doświadczonej, wyobrażonej, subiektywnej, obiektywnej, jak i elementy środowiska przyrodniczego i antropogenicznego (Klima 2011). Przestrzeń religijna stanowi zatem fragment przestrzeni geograficznej, której czynnikiem delimitującym jest obecność człowieka religijnego. Na przestrzeń tą składają się elementy środowiska fizycznogeograficznego, jak również elementy antropogeniczne, do których należą obiekty służące osobom odwiedzającym dany obszar.

Strefa sakralna sanktuarium

Strefy sakralne sanktuariów stanowią wyjątkowy typ przestrzeni religijnej. Przestrzeń sanktuarium to kościół lub inne miejsce sakralne, do którego kieruje się ruch pielgrzymkowy (za definicją Kościoła katolickiego). W literaturze definiuje się przestrzeń sanktuarium jako realny i funkcjonalny fragment przestrzeni geograficznej (Jackson i Henrie 1983, Rinschede i Sievers 1987, Sołjan 2011, za Liro: 2014) o dominującej funkcji religijnej, zorganizowanej wokół głównego obiektu sakralnego (rdzenia sanktuarium) (Sołjan 2012). Można zatem na tej podstawie wyróżnić następujące cechy strefy sakralnej sanktuarium: jest ona fragmentem przestrzeni geograficznej o dominującej funkcji religijnej, stanowi obszar powiązany funkcjonalnie i skoncentrowany wokół głównego obiektu sakralnego (rdzenia sanktuarium), a w jej obszarze występuje ruch pielgrzymkowy (Sołjan 2012).

Obszar strefy sakralnej sanktuarium posiada strukturę funkcjonalno-przestrzenną, na którą składają się nie tylko obiekty religijne, ale też te o innych funkcjach. Organizacja przestrzenna sanktuarium jest podporządkowana funkcjom takiego obszaru (Sołjan 2012). Z uwagi na kryterium funkcjonalności, w literaturze podkreśla się, że *przestrzeń religijna* (w tym strefy sakralne sanktuariów) stanowi wyróżnioną część przestrzeni, będącą odzwierciedleniem potrzeb i możliwości wyrażania przekonań religijnych danej społeczności (Przybylska 2005). Zatem głównym czynnikiem przekształceń w jej obrębie są motywy religijne człowieka i inne im towarzyszące.

Definicję strefy sakralnej sanktuarium można zilustrować na przykładzie sanktuarium św. Jana Pawła II w Krakowie-Łagiewnikach (ryc. 1). Strefa sakralna zorganizowana jest tam wokół głównego obiektu sakralnego (rdzenia), jakim jest

Ryc. 1. Sanktuarium św. Jana Pawła II w Krakowie-Łagiewnikach (czerwoną linią zaznaczono strefę sakralną sanktuarium), stan docelowy po zakończeniu inwestycji

Źródło: Sołjan i Liro 2014.

Fig. 1. Sanctuary of Saint John Paul II in Krakow-Lagiewniki

Source: Sołjan i Liro 2014.

sanktuarium św. Jana Pawła II. W jej obszarze znajdują się inne obiekty religijne, takie jak kaplice i kapliczki, jak również obiekty o innej funkcji, służące osobom odwiedzającym (Sołjan i Liro 2014). Cały obszar jest powiązany funkcjonalnie, a w jego obrębie występuje ruch pielgrzymkowy. Czynnikiem delimitującym przestrzeń jest zagospodarowanie i infrastruktura służąca osobom odwiedzającym. Rozwój przestrzenny sanktuarium zachodzi w największym stopniu w sąsiedztwie rdzenia sanktuarium, czyli głównego obiektu sakralnego (Sołjan 2012). Rozwój strefy sakralnej sanktuarium jest zależny od ruchu pielgrzymkowego: wzrost liczby pielgrzymów może prowadzić do rozbudowy przestrzeni sanktuarium. Rozwój ten warunkuje też wiele innych czynników i może przebiegać on w zróżnicowany sposób (Rinschede 1985, 1988, 1995; Sołjan 2011, 2012).

Porównanie cech przestrzeni turystycznej i przestrzeni sanktuarnej

Przyjąć można, że przestrzeń turystyczna i przestrzeń sanktuarium posiadają cechy wspólne (tab. 1.). Jak wspomniano, przestrzeń turystyczna to ten fragment przestrzeni geograficznej, w którym zachodzą zjawiska turystyczne. Dodatkowymi czynnikami delimitującymi ją są infrastruktura i zagospodarowanie służące osobom odwiedzającym. Przestrzeń sanktuarium, czyli tzw. strefa sakralna, jest obszarem powiązaniem funkcjonalnie i skoncentrowanym wokół głównego obiektu sakralnego, w którym występuje ruch pielgrzymkowy. Dodatkowymi czynnikami delimitującymi są zagospodarowanie i infrastruktura służąca pielgrzymom. W obu typach przestrzeni obszar wyróżnia z przestrzeni ruch turystyczny, pielgrzymkowy oraz infrastruktura służąca osobom odwiedzającym. Obie przestrzenie można porównywać tylko ze względu na ich strukturę i funkcjonalność.

Obie przestrzenie są fragmentami (podprzestrzeniami) przestrzeni geograficznej, wydzielonymi z uwagi na pełnione funkcje. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że głównym i obiektywnym czynnikiem przekształceń i dostosowania przestrzeni geograficznej jest człowiek i jego motywy. W przypadku

Tabela 1. Porównanie cech przestrzeni turystycznej i przestrzeni sanktuarium

Table 1. Comparison of tourist space and sacred space of sanctuary

Cecha/ Characteristic	Przestrzeń turystyczna/ Tourists space	Przestrzeń sanktuarium/ Space of sanctuary
Zjawiska turystyczne	tak	tak
Ruch	turystyczny	pielgrzymkowy
Walory	przyrodnicze i antropogeniczne	głównie antropogeniczne (religijne, niekiedy kulturowe)
Infrastruktura	tak	tak
Struktura i organizacja wewnętrzna	tak	tak
Funkcje obszaru	tak	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie Warszńska i Jackowski 1978; Liszewski 1995; Kurek 2007; Włodarczyk 2009.

Source: author's own work based on Warszńska i Jackowski 1978; Liszewski 1995; Kurek 2007; Włodarczyk 2009.

przestrzeni turystycznej są to motywy wypoczynku i poznania oraz doznania przeżyć, natomiast w przypadku przestrzeni sanktuaryjnej istotny okazuje się motyw religijny, przy czym charakterystyczne dla ruchu turystycznego inne motywy mają charakter towarzyszący. Omówione przestrzenie posiadają strukturę funkcjonalno-organizacyjną, dynamiczną i wewnątrznie zróżnicowaną. Zarówno w przestrzeni turystycznej, jak i w strefie sakralnej sanktuariów poprzez rozwój funkcji dokonują się przekształcenia, zmiany w ich strukturze funkcjonalno-organizacyjnej i rozwój tego obszaru. Przekształcenia te i rozwój są często odpowiedzią na wzrost ruchu turystycznego, pielgrzymkowego i potrzeby osób odwiedzających. Obie przestrzenie pełnią liczne funkcje względem osób odwiedzających, jak również względem mieszkańców, choć w mniejszym stopniu. W obu typach przestrzeni można też określać m.in. sposób delimitacji przestrzeni, cechy charakterystyczne, etapy i fazy rozwoju, czynniki i uwarunkowania determinujące powstanie i funkcjonowanie.

Literatura

- Bilska-Wodecka E., 2012, *Człowiek religijny i związki wyznaniowe w przestrzeni miasta w XX i na początku XXI wieku*, IGiGP UJ, Kraków.
- Jackson R. H., Henrie R., 1983, *Perception of sacred space*, Journal of Cultural Geography, 3, 94–107.
- Klima E., 2011, *Przestrzeń religijna miasta*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Kurek W. (red.), 2007, *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Kraków.
- Liro J., 2014, *Przegląd badań nad sanktuariami i ruchem pielgrzymkowym w kontekście przemian stref sakralnych*, Warsztaty z geografii turystyki, Łódź, 3, 9–16.
- Liszewski S., 1995, *Przestrzeń turystyczna*, Turyzm, 5(2), 7–19.
- Przybylska L., 2005, *Pojęcie przestrzeni sakralnej* [w:] Domański B., Skiba S., (red.) *Geografia i Sacrum*, IGiGP UJ, Kraków, 381–387.
- Rinschede G., 1986, *The Pilgrimage Town of Lourdes*, Journal of Cultural Geography, 7, 21–33.
- Rinschede G., 1988, *The Pilgrimage Center of Fatima/Portugal*, Geographia Religionum, 4, 65–98.

- Rinschede G., 1995, *The Pilgrimage Center of Loreto, Italy*, *Pilgrimage Studies: Text and Context*, 3, 157–178.
- Rinschede G., Sievers A., 1987, *The pilgrimage phenomenon in sociogeographical research*, *The National Geographical Journal of India*, 33(3), 213–217.
- Sołjan I., 2011, *The sanctuary as a means of organizing urban space: a case study of selected sanctuaries in Poland*, *Turyzm*, 21(1–2), 49–57.
- Sołjan I., 2012, *Sanktuaria i ich rola w organizacji przestrzeni miast na przykładzie największych europejskich ośrodków katolickich*, IGiGP UJ, Kraków.
- Sołjan I., Liro J., 2014, *Sanktuarium św. Jana Pawła II w Krakowie jako nowy obiekt kultu religijnego*, *Peregrinus Cracoviensis*, 25, 135–151.
- Warszyńska J., 1999, *Główne problemy badawcze geografii turystyki*, *Turyzm*, 9(1), 37–50.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1978, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa.
- Włodarczyk B., 2009, *Przestrzeń turystyczna. Istota, koncepcje, determinanty rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Włodarczyk B., 2011, *Procesy kształtujące przestrzeń turystyczną*, *Turyzm*, 21(1–2), 9–66.